

A BAMBERGI CSÁSZÁRDÓM LOVASA.¹

BAMBERG ősidőktől kezdve tisztelt császári székesegyházát XI. Pius pápa 1923 december 4-én kiadott brevejében bazilikának nyilvánította, mely kitüntetésben ezideig Németországnak egyetlen más székesegyháza sem részesült. Ezt az egyházmegyére és a kultúrtörténelemre nézve egyaránt jelentős megkülönböztetést azzal okolja meg a pápa, hogy az egyetlen németországi pápasír a bambergi székesegyházban van. Megemlíti továbbá, hogy ebben a székesegyházban két pápa, névszerint VIII. Benedek és IX. Leó, ünnepélyes istentiszteleteket tartottak. Végül hozzáfűzi, hogy ez a templom, amelyet Szent Henrik császár építtetett, egyaránt kitűnik úgy műkincseivel, mint építészetének pompájával.

E kiváló műrecekhez tartoznak elsősorban a XIII. század elejéről való jenséges szoborművek.

Nyugodtan állíthatjuk, hogy a bambergi székesegyház szobrai csak egy félszázad előtt fedezték fel vagy legalább is azóta ismerték meg értéküket. *Murr*, ki a székesegyházat még balul sikerült restaurálása előtt látta és ismertette, 13 oldalon át szinte aggodalmaskodó pontossággal írva le minden sírkövet és sírlapot, egyetlen szóval sem emlékezik meg a székesegyház szoborműveiről.

Mint első, *Leiszt Frigyes*, Bamberg helybeli történésze említi a szobrokat 1873-ban megjelent és évtizedeken át irányt jelölő «A város és környéke» c. munkájában, «nagy történelmi értéket» tulajdonítva nekik.

A tulajdonképeni történelmi értékelés a XIX. század elején veszi kezdetét. *Bode* (A német plasztika története, 1887), *Weese* (A bambergi székesegyház szoborművei, 1897), *Hasak* (A német szobrászművészet története, 1899), *Vöge* (A bambergi székesegyház szobrai, 1902), *Leitschuh* (Bamberg, 1914), *Dehió* (A bambergi székesegyház, 1924) úttörőként hatottak. Maradandó érdeme a jelenleg Bernben tartózkodó *dr. Weese Artur* egyetemi tanárnak, hogy a Bamberg, Toulouse és Reims közötti összefüggésre, mint első mutatott rá. Már 1905-ben «Az emlékművek ápolása» c. folyóiratban megjelent cikkében azt írja a székesegyházról és szoborműveiről: «*Művészileg nemzeti kincsnek jelentenek; belső érték és külső szépségben a középkori költészet epikus és lírikus műveivel állanak egy vonalban, de érthetőbbek s mindenkihez közelebb állanak azoknál, mint ahogy az már a kérdés természetéből ered.*»

Lang Oszkár «A bambergi székesegyház szoborművei» c. gyönyörű cikkében ezt írja: «Aki valaha is nem csupán két vonat között, de több napra szállt ki Bambergben s elmélyült a város egyedülálló szépségében, az bizonyára csodálkozott, vajjon miért tartja a német szükségesnek, hogy irigy pillan-

¹ Ezt a szép cikket «Bamberger Blätter» c. lapból vesszük át, nagy és időszerű érdekességére való tekintettel.

tásokkal Itália és Görögország mesterei felé sandítson, holott oly közel találja a jót. És iskoláink miért nem gondoltak még soha arra, hogy a művészet nagy nemzeti kincseivel megismertessék a fiatalságot? Ha azonban eljön az idő, amelyben a német nép époly bensőséges közelséget érez majd e nemzeti művészethez, mint most az idegenhez, akkor a Grünewaldokkal ékesített kolmári kápolna és a bambergi székesegyház a római loggiákhoz és a firenzei Medici-kápolnához hasonló zarándokhelyek lesznek.

A bambergi székesegyház eszményített szobrai között első helyet foglal el a *Lovas*. «Német földön egyedülálló ez a szobor. Csupán még egy lovaszoborunk van ebből az időből, Ottó császárnak a magdeburgi piactéren álló szobra, amely azonban nyilvánvalóan jóval későbbi korból származik... Minden vonala határozott erélyes és mértékletes. A szakáltalan arc keskeny oválja, az erősen megrajzolt száj és mindennél inkább nyakába omló puha, hullámos haja a ragyogó fiatalság báját varázsolják erre a büszke arcra... Hadviselésben és fegyverforgatásban megedzett magas, karcsú alakjával fékezi a lovas hatalmas harci lovát. Virágzó emberi jelenés erővel és étellel telten... minden porcikája király és hős is egyben.»

Ugyancsak ez idézett műtörténész volt az, aki először alkalmazta a lovasra annyira találó és azóta sokszor használt «Parsivál-fej»-kifejezést.

Nem csodálható, hogy a lovast, mint regényhóst is megemlítik: «Olyan büszke és szép volt kőlován... felemelten hordta fejét és ajka megvetően feszült előre». Azt azonban, hogy a «Parsivál-fej» kevésbé hízelgő másolatban az 1920 november 1-én kiadott százmárkás pénzekben is megjelent, megakadályozhatta volna egy kegyesebb sors!

Örvendezzünk a fenséges remekműnek! Tulajdonképpen közönyös lehet reánk nézve, hogy kit ábrázol a lovas; de a művész és bizonyára méginkább megrendelője feltétlenül meghatározott személyiségre gondolt, mikor a szobor elkészítésére sor került. A lovas nem csupán egy kor és egy tisztség fogalmának megszemélyesítője volt, ehhez vonásai túl egyéniék, amit a műtörténészek is kiemelnek.

«Az élet finom kifejezése... meglepően hat az egyéniesség folytán, mely itt a hasonlatosságra való törekvésben eléri a karakterrajz ideális magasságát.»

«A lovas fejének teljesen egyéni vonásai arra ösztönöznek, hogy egy meghatározott egyén, egy meghatározott király személyét lássuk benne.»

«Kit ábrázol a lovas?» Ezt a kérdést a székesegyháznak majd minden látogatója felveti, de a nyert válasz nagyon különböző.

A régi bambergi hagyomány a lángoló vérű magyar királynak, Szent István-nak tartja a lovast, ki a székesegyház építőjének, II. Henrik szent császárnak sógora volt.

A bambergi székesegyház munkanaplójában 1784—1785. évből van egy feljegyzés, mely szerint *Mutschele* szobrász azért kapott 2 fr-t, mivel «a lovagló István lovának egyik fülét és lábát» pótolta.

A székesegyháznak I. Lajos bajor király elhatározására történt restaurálása idején (1828—1837) *Rupprecht* bambergi festő ügyelt fel a munkálatokra, 1831 október 25-én bekövetkezett haláláig. Pontos naplót vezetett s 1829 július 15-én följegyzi, hogy «az állványt elhelyeztük Szent István lovaszobrán».

A hagyománynak tanui ezek a feljegyzések, és pedig abból az időből, mikor a lovast más néven nem is nevezték.

Melléjük sorakozik a kortársai közt nagy tiszteletnek örvendő *dr. Haupt András* bambergi főiskolai tanár, aki 1842-ben először megjelent könyvében, a «Bambergi legendák és mondák»-ban a leánykérőbe induló István királlyal is foglalkozik. A magyarországi pogány Vajk nagy kísérettel lovagol Bamberg felé, hogy hazavigye magának Henrik császár testvérhugát, Gizellát:

*«Er ritt, wer wird's dem Heiden nicht verzeihen,
Blank durch des Gotteshauses Säulenreihen,
Er reitet durch die Fürstentür,
Er reitet bis zum Thore für.
Das Ungarross erblickt
Den Kerzenschein, erschrickt,
Der Herr wird belehrt vom eigenen Pferde,
Dass hier er trete auf heilige Erde.»*

(Fényesen által lovagolt az istenháza oszlopsorain, — ki ne bocsátaná ezt meg a pogánynak, — belovagol a fejedelmek ajtaján — és lovagol egészen a kórusig. — A magyar ló meglátja a gyertyafényt és megriad, — hogy itt megszentelt földre lép, saját lova tanítja az urat.)

A monda szerint Vajk a bambergi székesegyházban legott meg is kereszteltetett és István nevet nyert. Történelmi tény azonban, hogy a magyar király már előbb felvette a keresztiséget és csak azzal a feltétellel nyerte el Gizella kezét, ha a keresztény valláshoz hű marad és pogány alattvalóit a kereszténységre téríti. Ezt ő, a pogányság és kereszténység között állandóan ingadozó atyjának, Gézának halála után eredményesen végre is hajtotta.

A bambergi hagyományoknak egész sereg alapos oka van.

Hogy a lovas *igazi királyt* ábrázol, az valóban tagadhatatlan, hogy *szent is* az, akit jelképez, a mélyen hívő középkor vallásos szelleméből következik. Az oltárhoz oly közel, a főkórus feljárata mellett világi szobor nem kapott volna helyet. Ilyen bizantinizmus távol állott az akkori időktől, amely idők, mint ahogy a Fejedelmek-kapuján a tympanon is bizonyítja, minden további nélkül eltűrték, hogy az elkárhozottak között egy pápa, egy püspök és egy király is szerepeljenek. Melyik szent királyt ábrázolja tehát a lovas?

Magára *Szent Henrikre* is gondolhatnánk. De az ő számára akkor már kialakult egy meghatározott típus, mint ahogy azt a székesegyház Ádám-kapuján elhelyezett szobra (érettkorú, szakálás, barázdákkal árktolt arcú férfi képében) mutatja.

Vagy a *napkeleli szent királyok* egyike lenne-e ő? *Vöge* a «Mágusok lovas vonulásáról» beszél és hangsúlyozza, hogy «a messze középkori plasztikának ez a jelenet különösképen megfelelt». De követhetjük-e egy olyan művész merész képzeletét, aki ily hatalmas méretekben meg tudott volna valószínűsíteni egy lovascsapatot? És ha igen, a csapat számára vajjon hol adódott volna hely a székesegyház falai között? Hiszen, hogy méreteivel túlsúlyba ne kerüljön, még a *Lovas* számára is alig elégséges ott a tér.

Az a feltevés, hogy *Konstantin*, a görögöktől szentnek tisztelt első keresztény császár lenne a lovas, oly messze fekvő, hogy komolyan számításba sem vehetjük. Valószínű ezzel szemben az, hogy a székesegyházban, melyet a szent császár építtetett, arra a szent királyra gondoltak, akivel Henrik a vérség és barátság kötelékén kívül hasonló felfogása folytán is bensőségesen kapcsolódott. *Henrik számára István nem volt idegen.* Mikor az 1012-ik év május 6-ik nap-

ján, a legnagyobb pompával ünnepelt dómszenteléskor a bambergi püspökön kívül az öt német érsek : a kölni, trieri, mainzi, salzburgi és a magdeburgi, valamint az aquilejai patriárcha (a karinthiai rend birtokainak főpásztorja) az oltárokat felszentelték, *Aschericus*, a magyarok érseke is megjelent és ő szentelte fel a keleti kórusnál a kriptá előtti oltárt, tehát ugyanazt, amelynek közelében később a lovasszobor elhelyezést nyert.

A *III. Jenő* pápától 1146 márc. 14-én kibocsátott — Henrik szenttéavatására vonatkozó — bulla többek között mint különös érdemet említi : «István király és egész Magyarország megtérítését, mely az Ur közreműködésével ő általa hajtatott végre».

A bambergi székesegyház kincstárában a szent magyar király több ereklyéjét őrzik :

«*Vagyon ezen monstranciában Szent Istvánnak, magyarok szent királyának ereklyéje, ki Szent Henrik császárnak testvérét bírta.*»

«*Vagyon ebben Szent Imre ereklyéje, ki fennevezett Szent István királynak fia voll.*»

Hogy pontosan mely időben készült a lovasszobor, arra nézve a szakértők teljesen megegyezni nem tudnak. *Weese* a szobroknak egy régebbi és egy újabb csoportját néhány évtizednyi különbséggel jelöli meg. A (mai) székesegyház építészeti történetének fénykorát egészen jogosan *Ekbert érsek* (1203—1237) uralkodásának idejére teszi. Ennek a meráni házhoz és az *Andechs* grófok hatalmas nemzetségéhez tartozó papi fejedelemnek két testvére volt, akik királyokhoz mentek férjhez. *Ágnes* franciaországi *Fülöp Ágost* felesége lett, míg *Gertrud* *Endre magyar királlyal* kötött házasságot. *Gertrud* frigyéből származott *thüringiai Szent Erzsébel*, aki a *Wartburgból* való elűzetése után nagybátyjánál, *Ekbertnél*, Bambergben keresett és talált menedéket. *Ekbert* testvére, *Berchtold*, Magyarországon, Kalocsán volt érsek. Ezek a rokonai kötelékek közvetlenül magyarazzák egyrészt, miképen kapcsolódhatott *Reims* és *Bamberg* építészete, másrészt, mily szívesen szánt a dom finom műveltségű és műértő építtetője Magyarország nemzeti szentjének és *Szent Henrik* sógorának képletes megtestesítést az ő székesegyházában. Ha ragaszkodunk a régi hagyományhoz, mely történelmileg is megokolt, úgy a lovasszobor nem egy rejtélye önmagától megfejtést nyer.

Egy tökéletes lovast állít elénk a művészet, ki lovával egybenötten, játszva uralkodik felette. Bizonytalán német a lovas típusa, de a nyeregkövetelte testtartás némileg exotikus — mint ahogy egy szakértő magyar biztosított róla — hamisítatlanul magyar.

És ki lenne különben a lovas?

A *XIX.* század első fele óta *Konrád császárnak* nevezik a lovast, mivel az akkori történelmi kutatások megállapították, hogy a császárt a bambergi székesegyházban temették el. Ezt megelőzőleg *István király* nevét viselte a szobor. Idővel egymást másolva mind többen írták meg, hogy a lovas bizonyára *Konrád császárt* ábrázolja, sőt végül erről már, mint «a bambergi kutatás biztos alapokon álló eredményéről» beszéltek. De ez határozottan egyoldalú túlzás! Tény az, hogy *III. Konrád király*, az első *Staufi* (kit soha császárrá nem koronáztak) 1152 febr. 14-én, miután már hosszú ideje betegeskedett, 60 éves korában, Bambergben halt meg. Rokonai a család lorchi zárdájában óhajtották őt eltemettetni, de a bambergi papság keresztülvitte, hogy a székesegyházban pihenhessen. *III. Konrád* ugyanis nagy hasznára volt templomuknak, azonkívül a kanonokok jövedelmét gyarapította és egy régi pörben a papság

javára döntött. «Konrád, ha jelleme önállótlanágát nem vennők is számba, vad fiatalságának idején sokáig pártütésben és egyházi átok alatt élt, karddal és tűzzel, különösen Kelet-Frankhonban a templomok és a szegények birtokain irtózatossan pusztítást vitt véghez, ezért vérrel borított kezei nem voltak nagy és áldásthozó tettekre hivatva.» Keresztshadjárata által Konrád bizonyára megbűnhötte azt, amit előzőleg vétkezett, de vajjon elégséges lett volna-e ez arra, hogy számára ilyen kimagasló emlékművet állítsanak, és pedig éppen Bambergben, hová őt élettéljes kötelék sohasem fűzte. Ezenkívül a művész előtt műve alkotásakor nem is lebeghetett ennek a királynak a személye! A szobor mindössze egy évszázaddal a király halála után készült. Az egész világ tudta, hogy Konrád gondtól és fáradságtól, csalódásoktól és gyásztól (sokat ígérő fiát is elvesztette) korán megöregegve, aggastyánként hanyatlott sírba. A lovas pedig egy életbátor ifjút ábrázol, aki előtt aranyfényben tárul ki a jövő! Mindezek az okok Konrád ábrázolása ellen szólnak. Ehhez az eredményhez («valószínűleg magyarországi Szent István és nem III. Konrád») jut el «Általános műtörténelem» című nagyarányú munkájában *Kuhn* is.

Ha legújabbban az a kísérlet történt, hogy a lovast *Vilmos hollandiai királynak* (1247—1256) magyarazzák, úgy az a merészség, mely ezt a felfogást valószínűvé akarná tenni, mindenesetre érdeklődést kelthet. Egyedül találó, hogy hollandiai Vilmos gróf fiatal volt és a művész idejében élhetett.

Sokkal komolyabban veendő *Dehio* nézete, ki a lovast *Szent György lovag*-gal azonosítja. A tudós kutató azt véli, hogy úgy a «III. Konrád», mint a «magyarországi István» és a «hollandiai Vilmos» elnevezés «teljesen önkényes». Ezután a következő, valóban igaz gondolatot fejezi ki: «Templom belsejében, de különösen olyannyira megszentelt helyen, mint amilyen a kórus, világi fejedelemnek emléket állítani ellenkezett volna a messze középkor erkölcsi és gondolatvilágával». Végül azzal fejezi be: «Szent Györgyöt ábrázolják itt. Hiszen a székesegyháznak egyik főszentje is ő! A lovasszobor maga pedig ott áll a Györgykórus bejáratánál!»

Ez a megoldás egészen szép lehetne, de hiányzik minden jel, ami a sárkányölőre engedne következtetni! És ezenkívül, fején a korona! Bár a német műemlékek kézikönyvének érdemes kiadója igyekszik ezzel az ellenvetéssel is szembeszállani: «A korona, melyet a lovas fején visel, nem bizonyítja az ellenkezőt: a messze középkorban a korona viselése nem jelentette föltétlenül, hogy hordozója fejedelmi személy; elégséges magában Bambergben a Mária-fogantatása reliefre utalnunk». Igen, de Máriát éppen a középkorban szeretik a menny és a szentek királynéjaként fején koronával ábrázolni, míg Szent Jörg ezt, mint velejáró ékességet, sohasem mutatja fel.

1905 szeptember 22-én tartották meg Bambergben az «Emlékművek ápolásának hatodik napjában». Ugyanakkor látott napvilágot *Dehio*-nak (ki személyesen jelen volt) főt említett kézikönyve.

Az ünnep védnöke, *Rupprecht* bajor herceg, üdvözlő beszédében többek közt a következőket mondotta: «Ebben az esztendőben Bambergben gyűltünk össze, olyan városban, mely különösen azoknak az időknek az emlékműveiben gazdag, amikor a legjelentősebb német császárok egyike uralkodott itt és amely időkben Bambergből a német erkölcsnek és kultúrájának valóságos folyamata ömlött át határos idegen országokba és ott művelőleg hatott... A rokontörzsű Ausztria is elküldötte képviselőjét, nem kevésbé *Magyarország is, melynek kultúrája a miénkkel ugyanegy alapon áll és melynek nagy királya, István, ebben a székesegyházban nyerte el legfenségesebb emlékművét.*»

Valóban nincsen okunk arra, hogy feladjuk az ősrégi, történelmi és benső kapcsolatok által megszilárdult hagyományt, mely ragaszkodik ahhoz, hogy a dóm lovasa, ha eszményitellen is, de Szent Henrik császár sógorának, Szent István-nak, Magyarország királyának a képmása.

Dr. Senger Ádám fölszentelt püspök.
Németből fordította: gróf Ambrózy-Migazzi Lajosné.

«...IN ME MANET...»

(Jo. 6, 57.)

Ó, én tudom, hogy hol vagyok!

Káprázató fényesség vesz körül,
Magasló csúcsok lendületére hívnak
És szem nem járta völgyek mélyei
Kínálják nékem tiltkukat.
Smaragdos lejtők pompáznak virággal,
Megszámíthatlan szín- s alakcsodát
Tertlenek dús szőnyegként elém
S beláthatatlan, szabad messzeségben
A végtelen fájó gyönyörre hív.

Ó, én tudom, illattal jár a szellő
S mámorba ringat a Végtelen ölén.
Lelket tágit a csúcsok friss fuvalma
S hegygé növeszt a szent hegyek közé.

Ó, én tudom, hogy zene fog körül
Szent dal, amit szó nyúge nem aláz
És Végtelenből Végtelenbe árad
Az örök Vágyinak örök ritmusa
Mit meg nem szürkít katlogó idő.

És tudom, ó, hogy itt a zuhatag.
Az élő vér itt élet gyöngyözik
És aki — boldog — benne elmerül
Szomját elolva többre szomjazik.

Tudom, tudom. Ittam már önfeledten,
Ittam a forrást, illatot, a fényt
És látó szemmel, boldogan pihentem
A hozzám hajló Isten szent ölén.
De most örök tetszése úgy akarta
Hogy megpakuljon mámoros szemem
És változatlan lénye szent csodái
Csak tudhatom, de nem élvezhelem.

Világtalan szemem borús kötésén
A fényözön gyengén sugárik át.
Magasok hívását csak sejlhelem
S a tiltkok völgye vak mélység nekem.
Ködös terhek görnyesztik vállamat
Nem nyílhatik havas szelére keblem
És édes bódulatba nem merít
A Szépség tiltkos, égi illata.

Hiszem, hiszem, de dallamát nem értem
A tiltkos szóból nem zeng értelem
S zúgó vizeknek gazdag partjain
Tikkadtan várom enyhítő vízem.

Ó, én tudom, de béna, vak vagyok.
Ó én hiszem, hiszem!
És tikkadón és támoogyogva is
Hálát dalol szomjúhozó szívem.

Hevesi M. Angelica.